

# Vadász és lánya

Egy ballada vajdasági változatai

## A cselekmény

A leány az erdőben ráköszönő vadásznak először azt állítja, hogy epré- szik – vagy másik változatokban számócázik, esetleg szedret, ibolyát vagy rózsát szed – és szerelemre hívja a vadászt. A vadász fölsorolja, mi által van akadályoztatva (nem teheti a lova, a kutyák, a puskája, esetleg a subája mi- att sem). A leány mindenre talál kifogást, és kitartoan csábítja a szerelmes- kedésre. Végül a vadász fölfedi, hogy ő a leány apja, erre a lány arra kéri, lölje agyon, s ez a legtöbb változatban meg is esik. Érdekes, hogy egyik vál- tozatban sem derül ki, hogy megtörtént-e az, amire a leány vágyott. Hát igen, a balladai homály!

## Besorolás, eredet, elterjedés

A magyar népballadák összefoglaló szöveggyűjteményében *Az eprésző lány* címmel szerepel a ballada az új stílusú népballadák között, a családi eseményekhez, gyilkosságokhoz, szerencsétlenségekhez fűződő balladák és balladás dalokhoz sorolva (ORTUTAY–KRIZA 1976; 287. sz.).

Vargyas Lajos, a magyar balladakutatás legavatottabb szakértő- je szerint a ballada csekély variánszáma (33 lejegyzett változat 1976- ban) a gyűjtők érdektelenségéből ered, mert dallamának és szövegének népdalszerűtlensége miatt inkább csak amatőrök gyűjtötték (VARGYAS 1976. II.; 629–630). Megállapította, hogy a különleges versszakforma, az idegen dallam, a félirodalmi fogalmazás olcsó, újkori ponyvaeredet- re utal, és a 18–19. (20.) századi ponyvaballadák között helyezte el (uo. 630).

A lejegyzett változatokban szinte az egész magyar nyelvterület képviselve van Zalától Bukovináig, de nincs adat a volt Bács-Bodrog és Torontál megyékből.

A Kriza János Néprajzi Társaság honlapján egy gyergyóditrói szöveg mellett a ballada húsz háromszéki és csiki változatáról találunk említést (ezek a területek szintén hiányoznak Vargyas Lajos összefoglalásából), valamint megtudhatjuk, hogy a balladát Móricz Zsigmond is lejegyezte (ALBERT 2004; 324).

A Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet Népzenei Adatbázisában a ballada két változata található (ÁG 2001a, ÁG 2001b).


### Ismert vajdasági változatok

Az újabb kori vajdasági népdalkutatás neves úttörője, Burány Béla közölte először a ballada horgosi változatát (BURÁNY 1977; 425–426). Szerinte is idegen eredetű, a dallama pedig ellentétben a szöveggel, vidám hangulatú (uo. 491):

208. JÓ ESTÉT, TE KISLEÁNY

1972 gy: B. B.  
Horgos  
Magócsi Andrásné Varga Etel (59)

$\text{♩} = 104$



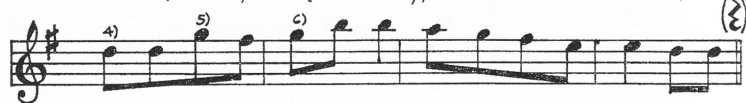
*jó - es - tét, te kis - le - ány, Így mond - ja ő,*  
*jó es - tét, te kis - le - ány; Mi csi - nálsz te ij ko - rán,*  
*Eb - ben az er - dő - ben, Ebben a sű - rű - ben? ?*

A Vajdasághoz közeli Drávaszögből már két változatot ismerhettünk meg Katona Imre és Lábadi Károly által (KATONA-LÁBADI 1980; 173–175), sajnos csak az egyik változat dallama ismert (uo. 402):

MODERATO



JÓ REG-GELT, TE KIS-LE-ÁNY, - SZÓLT A VA - DÁSZ - ,



JÓ REG-GELT TE KIS-LE-ÁNY! MIT CSI - NÁLSZ TE IJ KO - RÁN



EB - BEN AZ ER - DŐ - BEN , EB - BEN A SÚ - RÚ - BEN ?



5. VSZ. 4., 6., 5. VSZ. 5., 2., 3., 4., 2., 2., 3., 4.,  
7. VSZ. 6. VSZ. 5. VSZ. 4., VSZ. 5. VSZ.

1976. II.  
Várdaróc—Vardarac [Baranya]  
Ferencz Józsefné Balázs Mária [68]

gy.: Lábadi Károly  
előgy.: Borkó Rozália tan.

Silling István a ballada négy bácskertesi változatát közli, de ez esetben is csak egy változat van dallammal közreadva (SILLING 1989; 136–142):

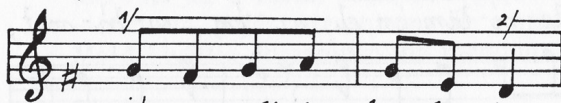
23. VADÁSZ ÉS LÁNYA

a) Jó reggelt, te kisleány

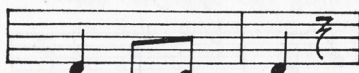
Adatközlő: Soód Buják Mária, 1900—1982.

Gyűjtötte: Silling István, 1981.

*Giusto* ♩ = 140



1. - Jó - reg - gelt, te kis - le - ány -



Így mond - ja ő - ,

Jó-reg-gelt, te kis-le-ány,  
 Mi-csi-mász ill ij ko-rán,  
 Eb-ben az er-dő-be,  
 Ró-za-fa tö-vé-be?

A fent bemutatott balladák dallamát csak az első strófa szövegével közzöltük.

Amint látjuk, mindössze néhány vajdasági változatot ismerünk, így minden új adat közlésének örülhetünk.

## Új közlések

A fiatal néptáncpedagógus, Resócki Rolland 2014-ben gyűjtötte a *Vadász és lánya* ballada törökfalui változatát, azt bizonyítva, hogy a jelenben is föllelhetünk értékes néprajzi, népzenei adatokat:

giusto ♩ = 106

1. Egy-szer egy kis-le-ány ki-ment az er-dő-be,  
 U-tá-na-ment az ap-ja va-dász-öl-tő-zet-be.

2. Mit ke-re-sel ily ko-rán, így mon-dja ő.

I - bo - lyáz - ni jöt - tem én, a ba - bá - mat vá - rom én

Eb - be az er - dő - ben, a ró - zsa - fa tö - vé - ben.

*a 2. strófa dallamán:*

3. Jer közelebb, szép vadász, így mondja ő.  
Jer közelebb, szép vadász, csókot adok majd, meglásd  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
4. Puskámtól nem mehetek, így mondja ő.  
Puskámtól nem mehetek, babád úgyse lehetek  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
5. Hozd a puskát magaddal, így mondja ő.  
Hozd a puskát magaddal, ketten lövünk mi avval  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
6. Subámtól nem mehetek, így mondja ő.  
Subámtól nem mehetek, babád úgyse lehetek  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
7. Hozd a subát magaddal, így mondja ő.  
Hozd a subát magaddal, ketten fekszünk mi arra  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
8. Lovamtól se mehetek, így mondja ő.  
Lovamtól se mehetek, babád úgyse lehetek  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
9. Kösd a lovat a fához, így mondja ő.  
Kösd a lovat a fához, gyere, jáger, babádhoz  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.
10. Ejnye, lányom, milyen vagy, így mondja ő!  
Ejnye, lányom, milyen vagy, apád szeretője vagy  
Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében!

11. Puskalövés dördült el, így mondja ő.  
 Puskalövés dördült el, jáger lánya terült el  
 Ebbe az erdőben, a rózsafa tövében.

*Törökfalu (Utrine)*, Apróné Vajda Klára (66) – Resócki Rolland, 2014. 05. 08. Kónya S.  
 Bazsóné Szabó Eta (71)  
 Kordobáné Szabó Erzsébet (78)

A csókai változat jóval régebbi gyűjtés:

*giusto* ♩ = 120

1. Jó rög - gelt, te kis - le - jány, így mon - dja ő.

Jó rög - gelt, te kis - le - jány, hol jár - tál te ily ko - rán

Eb - ben az er - dő - ben, a ró - zsa - fa tö - vén?

3., 5., 7., 9. vsz.:

2. Rózsát szenni jöttem én, így mondja ő.  
 Rózsát szenni jöttem én, a babámat várom én  
 Ebben az erdőben, a rózsafa tövében.
3. Nem mehetek kutyám miatt, így mondja ő.  
 Nem mehetek kutyám miatt, mondd meg, kislány, hogy ki vagy  
 Ebben az erdőben, a rózsafa tövében.
4. Kösd a kutyát a fához, így mondja ő.  
 Kösd a kutyát a fához, jöjj, szép jáger, babádhoz  
 Ebben az erdőben, a rózsafa tövében.
5. Nem mehetek subám miatt, így mondja ő.  
 Nem mehetek subám miatt, mondd meg, kislány, hogy ki vagy  
 Ebben az erdőben, a rózsafa tövében.

6. Hozd a subát magaddal, így mondja ő.  
Hozd a subát magaddal, ketten fekszünk mi arra  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.
7. Nem mehetek lovam miatt, így mondja ő.  
Nem mehetek lovam miatt, mondd meg, kislány, hogy ki vagy  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.
8. Hozd a lovat magaddal, így mondja ő.  
Hozd a lovat magaddal, ketten ülünk mi arra  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.
9. Nem mehetek puskám miatt, így mondja ő.  
Nem mehetek puskám miatt, mondd meg, kislány, hogy ki vagy  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.
10. Hozd a puskát magaddal, így mondja ő.  
Hozd a puskát magaddal, ketten lövünk mi avval  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.
11. Puskalövés dördült el, így mondja ő.  
Puskalövés dördült el, jáger lánya esett el  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.
12. Ejnye, lányom, lányom vagy, így mondja ő.  
Ejnye, lányom, lányom vagy, apád vagyok, lányom vagy  
Ebben az erdőben, a rózsafa tövén.

*Csóka – Réti major*, Tóbi Lajos (35)

Kónya S., 1976.

Az alábbi újvidéki variáns különleges dallama irányította figyelmem erre a balladára évtizedekkel ezelőtt. Ilyen szép dallammal nem találkoztam azóta sem, emellett lenyűgöző az énekes ízes, nyugodt, magabiztos előadásmódja is, amit a papírra rótt kottakép és szöveg nem tud teljességgel visszaadni.

*giusto* ♩ = 74

1. Jó reg - gelt, te kis - le - já, mit ke - re - sel ily ko - rán  
Eb - be n/a z/er - dő - ben, eb - be n/a sű - rű - ben?

2. Sza - mó - cá - jér jöt - tem én, így mon - dja ő.  
Sza - mó - cá - jér jöt - tem én, a ró - zsá - mat vá - rom én  
Eb - be n/a z/er - dő - ben, eb - be n/a sű - rű - ben.

7. vsz.:

3. A kutyák is ugatnak, így mondja ő.  
A kutyák is ugatnak, talán meg is harapnak  
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.
4. Hadd a kutyát ugatni, így mondja ő.  
Hadd a kutyát ugatni, a szép vadászt csókolni  
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.
5. Gyere ide, szép vadász, így mondja ő.  
Gyere ide, szép vadász, csókot kapol majd, meglásd  
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.
6. Nem mehetek lovamtól, így mondja ő.  
Nem mehetek lovamtól, lovam szilajságától  
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

7. Köss kötelet ló nyakára, így mondja ő.  
 Köss kötelet ló nyakára, kösd egy bokor rózsafára  
 Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.
8. Látom, lányom, hogy vak vagy, így mondja ő.  
 Látom, lányom, hogy vak vagy, én apád, te lányom vagy  
 Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.
9. Ha te apám, én lányod, így mondja ő,  
 Végy puskát a kezedbe, lőj egyet a szívembe  
 Ebben az erdőben, ebben a sűrűben!

*Újvidék, Ördög Bözsike (57)*

Kónya S., 1976

## Forma

A ballada versszakait három különböző szótagszámú (11, 14, 12) sor alkotja, bár elvétele találkozhatunk hatsoros vagy más sorszámú közlélssel is. Sajátos és különleges a versszakok fölépítése, melyek rím- és szótagszám-képlete alapvetően:

a7b4

a7a7

c6c6

Esetenként a ballada csonka versszakos bevezetővel kezdődik. Az újvidéki változatnál ehhez a dallam második fele járul, míg a törökfalui változat az első sor ismétlésével indít. Az ilyen balladakezdet gyakori jelenség az egész nyelvterületen, erre rámutattak már neves népzene kutatók (BERECZKY 2007; 188).

## A dallamról

A különleges versszakképlet következménye, hogy a balladának „saját” dallama van, azaz a dallam nem párosul más szöveggel. Ha összehasonlítjuk az ismert és a most közreadott változatokat, látható, hogy ez nem jelent tökéletes egyezést hangról hangra, hiszen az egyes variánsok kisebb-nagyobb mértékben különböznek egymástól, de sohasem annyira, hogy másik dallamnak éreznék az épp megfigyelt változatot.

Jelentősen különbözik a többtől a várdaróci dallam, mely főleg autentikus, azaz záróhang fölötti régióban mozog. [5] 5-ös sorzárlatai mint ha azt sejtetnék, hogy a többi változat dallamai oktáv törés hatása miatt plagális jellegűek (gyakran a záróhang alatt mozognak), ezek sorzárlata

ugyanis [V] V, illetve [1] V. Nem gyanítanánk oktávtröést e dallamokban – a variálás csiszoló, simító hatásának következményeként –, ha nem ismernénk a várdaróci változatot. De ha valóban történt oktávtröés, akkor a várdaróci változat képviseli a vidékünkre került idegen dallam legkorábbi képét.

Főntebb jeleztem, hogy az újvidéki dallam véleményem szerint igen szép. Nézzük csak: középső (azaz második) sorának dallama szintiszta félhang nélküli ötfokú dó-sor hangjaiból épül fel, míg az ismert változatokban ez a sor a teljes dúr skála hangjaiból áll. Az ötfokúság (pentatónia) – finnugor örökség – a magyar népzene régi rétegének egyik jellemzője... Mi is történt itt? Az újabb korban átvett *idegen dallam* dúr hangsora pentatonná vált, azaz úgy alakult az ízlésünkhöz, úgy *magyarosodott*, hogy közben *régiesedett*, *archaizálódott* is. Eddig sajnos nem találkoztam további ilyen alakulattal. Az újvidéki változat dallamának szélső (első és harmadik) soraiban is fölfedezhető a pentatóniára törekvés: ezekben csak néhány hangsúlytalan szótagnál van pentatónián kívüli hang, hangsúlyos szótagnál ilyen egyetlenegyszer fordul elő az első sorban.

A törökfalui változatban is előfordul magyarosítás, de másként: itt a magyar beszéd hanglejtésének *ereszkező* jellegével összhangban kialakult ereszkező dallamvonalakat kedvelő zenei ízlés miatt fut le a nyitó sorok dallama az alsó oktávára (az alsó dó-ra), míg az eredeti dallamsorban (a strófák első sorában) visszatér a kezdőhangra. A sorok elejének egybevágósága bizonyítja: ugyanarról a zenei gondolatról van szó. Erre a képletre is csak ez az egyetlen példánk van eddig.

Ide kívánczik még egy gondolat: a balladák esetében ma már általában szövegről és dallamról, két elemről beszélünk, de van egy harmadik is. Mint műfaj, a ballada a középkorban tánc volt, ezért megesik ma is, hogy táncsal együtt teljesedik ki. (Gondoljunk a *Zavaros a Tisza* kezdetű Bogár Imre-balladára, milyen jó arra csárdást járni!) A zenei elemben kódolt *tánc* miatt érezte vidámnak Burány Béla a mi balladánk dallamát. Véleményét magam is osztom, mert mindegyik dallamváltozatra lehetne táncolni.

## A szövegről

Az eddigi közlések szövegei *hatsoros* (BURÁNY 1977; 425–426; SILLING 1989; 136–142, ÁG 2001b), *ötsoros* (ALBERT 2004), *négysoros* (KATONA–LÁBADI 1980; 174–175) vagy *háromsoros* (ÁG 2001. A, KATONA–LÁBADI 1980; 173–174) versszakokból állnak. Ha elfogadjuk azt a véleményt, hogy a ballada a szövegével és dallamával együtt teljes, akkor a háromsoros strófák mellett kell döntenünk, mert esetünkben a strófák dallama három jól kirajzolódó zenei gondolatból áll.

A balladákban megszokott *hármás késleltetés* (a vadász nem szerelmeskedhet például a *lova*, *kutyája*, *subája* miatt) megvan a törökfalui változatban, a csókaiban négyesre bővül, míg az újvidékiben csak kettes. A horgosi változatban egyszeres a késleltetés (BURÁNY 1977; 425–426), a laskóiban háromszoros (KATONA–LÁBADI 1980; 173–174), a várdaróciban nincs is (uo. 174–175). A bácskerteszi balladás könyvben mind a négy késleltetési lehetőség előfordul (SILLING 1989; 136–142). A négyes késleltetés valószínűleg újabb keletű teljességre törekvő eredménye, a háromnál kevesebb késleltetésű cselekmények bizonyára csonkulás, felejtés következményei.

Az egyes változatok ugyanazon szövegrészei a Vajdaságban, de azon kívül sem egyformák, pl.

*Ibolyázn*i jöttem én, a babámat várom én. – Törökfal

*Rózsát szenni* jöttem én, a babámat várom én. – Csóka

*Szamócájér* jöttem én, a rózsámat várom én. – Újvidék

*Széd*rét szédni voltam én, gyere, jáger, légy enyém! – Bácskertes (SILLING 1989; 137)

*Nem virá*got szédek én, drága legént várok én. – Zsére (ÁG 2001b)

*Szamócá*zni jöttem én, babám várom ide én. – Kiskunhalas (VARGYAS 1976. II.; 629)

S most nézzünk néhány „lovas” motívumot:

*Lovam*tól nem mehetek, babád ügysem lehetek. – Törökfal

*Nem mehetek lovam* miatt, mondd meg, kislány, hogy ki vagy! – Csóka

*Nem mehetek lovam*tól, lovam szilajságától. – Újvidék

*Nem mehetek lovam* miatt, mondd meg, kislány, hogyan hívnak! – Bácskertes (SILLING 1989; 137)

*Lovam*tól nem mehetek, szeretőd nem lehetek. – Laskó (KATONA–LÁBADI 1980; 174)

*Lovam*tól nem möhetök, babád ügysé löhetök. – Kiskunhalas (VARGYAS 1976. II.; 629)

\*

A dallamok és szövegek sziporkázó változatossága megszerettetheti velünk ezt a nyilvánvalóan idegen eredetű balladát, melyről a vajdasági adatok ismeretében bizton állíthatjuk, hogy német eredetű, vagy német közvetítésű, hiszen két bácskerteszi szövegben, a törökfalui és a csókai változatban is előfordul a vadászt, vadórt jelentő német „jäger” kifejezés.

## Irodalom

- ÁG Tibor (2001a): A vadász és lánya (Jó reggelt, te kisleány). *Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet honlapja*. <http://csemadok.sk/folkmusicdb/55731/>. (2016. 01. 03.)
- ÁG Tibor (2001b): A vadász és lánya (Hová mégy, te kisleány). *Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet honlapja*. <http://www.kjnt.ro/balladatar/ballada/jo-reggelt-te-szep-leany>. (2016. 01. 03.)
- ALBERT Ernő (2004): Jó reggelt, te szép leány. *Krizsa János Néprajzi Társaság honlapja – Balladatár*. <http://www.kjnt.ro/balladatar/ballada/jo-reggelt-te-szep-leany>. (2016. 01. 03.)
- BERECZKY János (2007): Ál-régi és ál-új stílusú dalok = *Zenatudományi dolgozatok 2006–2007*. 171–191.
- BURÁNY Béla (1977): *Hallották-e hírét? Pásztor dalok, rabénekek, balladák*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- KATONA Imre–LÁBADI Károly (1980): *Erdők, mezők, vad ligetek. Drávaszögi magyar népballadák*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- ORTUTAY Gyula–KRÍZA Ildikó (1976): *Magyar népballadák*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- SILLING István (1989): *Ismeretlen anyám*. Kupuszinai népballadák és balladás dalok. A dallamokat lejegyezte és a zenei mutatót készítette Kónya Sándor. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- VARGYAS Lajos (1976): *A magyar népballada és Európa I–II*. Zeneműkiadó, Budapest
- VOIGT Vilmos–BALOGH Lajos (1974): *A népköltési (folklor) alkotások kritikai kiadásának szabályzata*. (Szerkesztési irányelvek IV.) Akadémiai Kiadó, Budapest